

Patríme do Európy?

Ako súťažia dedinky bývalého východného bloku v prestížnej európskej súťaži

V roku 2012 už po 12. krát zorganizovalo Európske pracovné spoločenstvo pre rozvoj vidieka a obnovu dediny so sídlom vo Viedni súťaž o **Európsku cenu obnovy dediny**. Ostatný ročník sa niesol v znamení motta „Budúcnosti na stope“ a chcel upriamiť pozornosť na tie dediny a vidiecke komunity v Európe, ktoré realizujú aktuálne výzvy svojho životného priestoru cez vizionárske, inovatívne a kreatívne projekty, a tým uvádzajú do pohybu moderný a na budúcnosť orientovaný rozvoj. Súťaže sa zúčastnilo celkom 29 súťažiacich obcí a dedín z 12 krajín Európy. Medzi nimi bol aj slovenský reprezentant Oravská Lesná (okres Námestovo) ako víťaz národnej súťaže Dedina roka 2011. Víťazom súťaže sa stala obec **Vals** zo švajčiarskeho kantónu Graubünden, ktorá dokázala vytvoriť veľmi solídny základ pre budúce generácie realizáciou množstva ekonomických, ekologických a spoločenských opatrení, úžasnou kreativitou, konkrétnymi projektmi, ako aj veľmi citlivým a vzájomne prepojeným využívaním miestnych prírodných zdrojov – vody, kameňa a tráv.

Nejeden čitateľ si položí otázku: ako môžu spolu súťažiť obce z vyspelých západných krajín a bývalého „Ostbloku“? Aj keď je už viac ako 20 rokov od pádu železnej opony, rozdiely v pracovných príležitostiach, sociálnej starostlivosti, finančných možnostiach, vzhľade, kultúrnom využití, ako aj v celkovom rozvoji našich dedín sú stále viditeľné. Ale je tomu naozaj tak? Predstavíme vám niekoľko úspešných príkladov – účastníkov európskej súťaže z bývalého východného bloku, ktorých som navštívila ako porotkyňa európskej súťaže.

Úspešné príklady súťažiacich obcí

Príklad č. 1: Prežije „zielononózka kuropatwiana“?

Jaskowa Górna, obec Klodzko, vojvodstvo Dolné Sliezsko, Poľsko, počet obyvateľov: 937

Jaskowa Górna je jedna z 35 dedín obce (gminy)

Jaskowa Górna

Prezentácia jednotlivých obcí gminy Klodzko na každoročných trhoch

Jaskowa Górna

Aj takto originálne môžu vyzeráť kvetináče

Jaskowa Górna

Ukážka miestnych výrobkov

Klodzko, nachádzajúcej sa v južnej časti Poľska. Je to horská obec, ktorej prevažná časť územia leží v ochranných pásmach chránených území (množstvo chránených rastlín a živočíchov). Vzhľadom na čistý, priehľadný vzduch, pokoj a peknú okolitú krajinu je dedinka ideálnym miestom na oddych. Dodnes si zachovala svoju typickú sídelnú štruktúru a veľmi prirodzený, idylický charakter.

Napriek tomu, že tu nie je kvalitná pôda, poľnohospodárstvo je rozvinuté hlavne vo forme malých fariem (s rozlohou do 2 ha) so zameraním na pestovanie obilí, repky olejnej, zemiakov, pšena. Za pozornosť stoja jahodové a malinové plantáže a pestovanie pohánky, vrátane jej spracovania do rôznych výrobkov.

Jaskowa Górna bola jednou z prvých dedín, ktoré sa v roku 2006 zapojili do procesu obnovy dediny. Odvtedy zrealizovali 11 projektov v celkovej výške 225 000 eur, pričom za pozornosť stojí fakt, že viac ako 10 % tejto sumy tvorili finančné zbierky domácich obyvateľov. V obci sa podarilo obnoviť všetky verejné budovy, ako ľudový dom, hasičskú zbrojnicu, bývalú školu, v ktorej je dnes knižnica, počítačová miestnosť a sociálny úrad. Popri množstve projektov, zameraných na vzdelávanie, integráciu všetkých generácií, udržiavanie tradícií, je veľmi zaujímavý projekt udržania a modernizácie chovu miestneho druhu hydiny – tzv. zielononózky kuropatwianej. Proces obnovy dediny je postavený na využití energie a potenciálu dedinských lídrov, ktorých aktivity a charizma dokážu ovplyvniť ostatných obyvateľov. Lídri sú tí, ktorí dávajú jednotlivým činnostiam tón a charakter, dokážu povzbudzovať ostatných ľudí k ich vlastnej aktivite. Aby toto dosiahli, pravidelne organizujú školenia na zvýšenie vedomostí a zručností miestnych lídrov.

Občianske iniciatívy prinášajú do dediny každý rok

zaujímavé aktivity, ako napr. festival svadobnej muziky, sochársky plenér či výchovu k tzv. dedinskej estetike. V rámci nej napr. spoločne vyzdobili dedinu kvetinami, netradičnými kvetináčmi či nádobami na odpadky, deti vymaľovali staré autobusové zastávky. Príkladná je spolupráca s mestom Klodzko a dedinami v rámci gminy. Spoločne organizujú Festival ľudových remesiel, s cieľom prezentovať miestnu kultúru, ľudovú hudbu, produkty domácich výrobcov či umelcov.

Príklad č. 2: Kde ešte viažu ručne metly

Hainrode, obec Südharz, spolková krajina Sasko-Anhaltsko, Nemecko, počet obyvateľov: 317

Hainrode sa nachádza priamo v srdci biosférickej rezervácie Krasová krajina Südharz. Má za sebou banícku minulosť, kedy sa tu už od 11. storočia ťažili sadrovec, neskôr mednatá bridlica. Ťažbu skončili začiatkom 90. rokov minulého storočia. Dobývanie bridlice bolo popri poľnohospodárstve hlavným ekonomickým faktorom regiónu, pričom ešte aj v súčasnosti možno vidieť na poliach maličké pozostatky hald. Príroda zohrávala a aj stále zohráva v živote ľudí významnú úlohu – turistické chodníky v okolí obce sú vzorne udržiavané a napojené na nadregionálne trasy. Pre poľnohospodársku krajinu sú typické rozptýlené ovocné sady s genofondom tradičných regionálnych odrôd. Kvôli trvalému udržiavaniu pôvodného krajinného rázu odštartovali projekt celoročného pasenia hovädzieho dobytku, kedy dobytok zostáva celý rok na paši, pričom sa berie do úvahy aj obnovenie a zachovanie pôvodných biotopov. Z vyhánania dobytku na pastvu urobili slávnosť, na ktorú sa chodia pozerať ľudia z blízkeho i ďalekého okolia.

V Hainrode je možné vidieť veľmi citlivé zaobchádzanie so zástavbou. Pôvodná historická sídelná štruktúra sa nezachovala, snažia sa však o vyplnenie prázdnych miest v zástavbe a o funkčné využívanie starých, pre-

dovšetkým hospodárskych budov. Tak boli prerobené napríklad staré stajne a šopy na prázdninové byty, stará dedinská škola bola zrekonštruovaná na mládežnícke vzdelávacie a ekologické centrum, ktoré poskytuje priestory na vzdelávanie aj ubytovanie. Starý hostinec bol prerobený na zariadenie, v ktorom sa venujú ľuďom pri ich liečbe zo závislostí, pôvodný lesnícky dom sa zmenil na Obecný dom so sídlom starostu. Dôležitým miestom na stretávanie sa obyvateľov

Jaskowa Górna

V obci sa podarilo zrekonštruovať viacero verejných budov, ako napr. Ľudový dom či kostol

Hainrode

Harmonický obraz podhorskej dedinky

Hainrode

Baníctvo pripomína už len banský vozík a cech baníkov

Hainrode

V obci sa podarilo zrekonštruovať hospodárske budovy, napr. na prázdninové domy

Hainrode

Remeselníci – metľári predvádzajú výrobu ručne viazaných metiel

je aj novovytváraná pekárňa s pecou na chlieb, kde si raz za mesiac môžu dedinčania upiecť svoj vlastný chlieb. Stará kováčska dielňa dostala novú tvár. Popri pôvodnom kováčskom zariadení tu našli svoje miesto viazači metiel – miestni dôchodcovia, ktorí sa snažia toto originálne remeslo uchovať aj pre ďalšie generácie. Na znak toho postavili v dedine obrovskú metlu. Okrem pracovných metiel z brezového prúta vyrábajú aj metly ozdobné – dozdobené kvietkami, ulitami slímákov či miestnou bridlicou.

Čo je pozoruhodné, keď občania videli, ako sa obec stará o staré, nevyužívané budovy, chopili sa tiež iniciatívy a zo súkromných hospodárskych budov vznikli minimúzeá, galérie či prázdninové bývanie. Všetky rekonštrukcie – či obecné alebo súkromné – zrealizovali s aktívnou pomocou architektonickej kancelárie, ktorá s obcou spolupracuje dlhé roky.

Napriek tomu, že je to maličká dedinka, jej obyvatelia žijú veľmi aktívnym životom. Stretávajú sa v mnohých spolkoch a majú k dispozícii futbalové, tenisové, stolnotenisové ihriská, detské ihrisko, miesto na grilovačky, miniatúrny chodník s názvom Drž sa! Občania však pochopili, že maličká dedinka, izolovaná od okolia

neprežije, a tak sa angažujú v regionálnych aj nadregionálnych projektoch, zameraných hlavne na skĺbenie aktívnej ochrany prírody a mäkkého turizmu, akými sú napr. krasové turistické trasy či geopark Geopark Harz – Braunschweiger Land – Ostfalen.

Príklad č. 3: Čo majú spoločné sedliak Oneš a svätý Václav?

Ratměřice, Stredočeský kraj, Česká republika, počet obyvateľov: 262

Maličká dedinka Ratměřice sa nachádza v stredných Čechách, asi 60 km južne od Prahy. Okolitá krajina má poľnohospodársky charakter s tradičným pestovaním obilnín a krmovín, bez priemyselnej výroby. Aj preto si krajina zachovala romantický charakter s malebnými dedinkami, samotami, potokmi a rybníkmi, lesmi, lúkami, poľami a alejami a v neposlednom rade peknými kostolíkmi, kaplnkami či božími mukami.

S príchodom nového starostu (Prahan s koreňmi z Ratměřic) v roku 2006 začal v dedine nový a veľmi starostlivo naplánovaný rozvoj. Svojou energiou a charizmom dal v dedine dohromady ľudí – starých aj mladých, ktorí začali dávať dedinke novú tvár. Spoločne spracovali všetky dôležité strategické rozvojové dokumenty, na ktorých základe dokázali v rokoch 2009 až 2011 zrealizovať projekty vo výške viac ako 420 000 €. V obci je vybudovaná základná technická infraštruktúra, nachádza sa tu krčma, obchodík, knižnica, materská škola, kostolík, hasičská zbrojnica, zubár, športový

komplex s futbalovým a detským ihriskom. Pracovných príležitostí v obci nie je veľa. Obyvatelia dochádzajú za prácou do neďalekých mestečiek. Najvýznamnejším zamestnávateľom je Integročné centrum pre sociálne služby. Obec sa snaží o maximálnu integráciu postihnutých a zdravých, mladých či starých – aj kvôli nim sa v obci vybudovali bezbariérové chodníky, či nainštaloval tzv. System Czech Point, umožňujúci občanom veľmi jednoduchý prístup k štátnym úradom a ich registrom. Obdivuhodná je aj snaha udržať v tak malej dedinke materskú školu, zameranú predovšetkým na individuálny prístup k deťom a environmentálnu výchovu.

Návštevníka prekvapia prirodzene upravené verejné priestranstvá, dotvorené sochami vytvorenými v rámci niekoľkých sochárskych sympózií, náučnými tabuľami o pozoruhodnostiach obce či histórii 30-ročnej vojny. Všetky tabule sú zostavené tak, aby boli zrozumiteľné pre všetky vekové kategórie. Zložitá história vojny

Ratměřice

Predstavenie hasičskej fontány na hudbu B. Smetanu Má vlast

Ratměřice

Predstavenie miestneho divadielka pod názvom Oneš a revizorem

Ratměřice

V hasičskom minimúzeu môžete vidieť názornú ukážku hasenia domu sedliaka Oneša

Ratměřice

Historické stretnutie starostu, sedliaka Oneša a zobudeneho svätého Václava sa nezaobíšlo bez domácej slivovice

je prezentovaná formou komiksu a prostredníctvom sedliaka Oneša – vymyslenej (ale zároveň zhmotnenej) postavy, ktorý odišiel na skusy do sveta, ale sa vrátil, aby pomáhal domácom. A tak ho tu môžete stretnúť na každom kroku – nielen ako sprievodcu náučným chodníkom, ale môžete si s ním postaviť domček na detskom ihrisku, opekať špekáčky na jeho ohnisku, vidieť ho vo viacerých divadelných predstaveniach miestneho divadla *Ratmírova potulná divadelní spoločnosť* (mimo chodom, starosta v ňom hrá úlohu miestneho šaša) alebo ho môžete pristihnúť pri rekonštrukciách historických bitiek 30-ročnej vojny, či pri zobudzani svätého Václava (ide o oživenie legendy o sv. Václavovi a rytieroch, ktorí spia na bánej hore Blaník, ktorá sa nachádza v blízkom okolí Ratměříc. Podľa legendy, keď bude zle českému národu, sv. Václav zobudí rytierov a tí prídu Čechom na pomoc).

Malička dedinka je veľmi atraktívna na bývanie pre Pražanov. Tí sa však okrem bývania podieľajú na živote obce veľmi aktívnym spôsobom – architektka vo voľnom čase robí rekonštrukciu obecného úradu, osvetľovač a zvukár v divadle pomáha osvetľovať tzv. hasičskú fontánu (o nej bude ešte reč), zubárka počas vikendov opravuje domácom zuby a chemický vedec tu vystavuje svoje maliarske, sochárske a grafické diela v *Galérii na plote*. Mladá kreatívna návrhárka vyrába zo starých obnosených šiat nové originálne odevy a ďalšia rodinka zas elixíry z liečivých rastlín. Nie je bez zaujímavosti ani fakt, že v úzkej spolupráci s domákmi tu krajinná architektka, rodáčka z Banskej Bystrice, Klára Salzmann navrhla na nevyužitom priestore umelý násyp, ktorý slúži ako jazdná dráha pre cyklistov a motorárov. Pozdĺž miestnych ciest – a aj na umelom násype – niekoľko rokov vysádzajú aleje (duby, brezy, jarabiny, hrušky, slivky, jablká). Ratměřice mnohé aktivity rozvíjajú v úzkej spolupráci s okolím, napr. sú lídom v miestnej akčnej skupine Posázaví, mikroregiónu Džbány či turistickom združení Rytíři Blanicka, ktoré sa

Oravská Lesná

K bohatstvu dediny patrí jej nádherná a nezníčená krajina

snaží cez legendu svätého Václava a jeho rytierov propagovať toto veľmi malebné územie.

Na záver to najlepšie. Počas každoročných dožínok je vrcholným číslom program tzv. hasičská fontána – je to vystúpenie pri miestnom rybníku, keď 10 statných miestnych hasičov predvádza so striekajúcimi hasičskými striekačkami rôzne „figúry“ za zvukov klasickej, ale aj modernej hudby. Je to obdivuhodný výkon, nakoľko nie je vôbec jednoduché udržať striekajúcu hadicu a pri tom ňou ešte všelijako krútiť...

Priklad č. 4: Tam, kde ľad roztápa srdcia

Oravská Lesná, Žilinský kraj, Slovensko, počet obyvateľov: 3 295

Obec Oravská Lesná je podhorská oblasť s prevažujúcou priemyselnou, čiastočnou poľnohospodárskou výrobou a službami v oblasti cestovného ruchu. Je najchladnejšou obcou Slovenska (priemerná teplota je 4,6 °C) a patrí medzi najmladšie obce regiónu Orava. Obec vznikla v 18. storočí ako drevorubačská osada, ktorá patrila

Oravskému panstvu a spravovali ju dediční richtári. V dedine dodnes veľmi intenzívne uchovávajú dedičstvo predkov – ľudové tradície v hudbe, tanci, gastronómii. Mimoriadnym dedičstvom, a tým pádom aj významným predpokladom pre ďalší rozvoj, je hrdosť a húževnatosť miestneho obyvateľstva, jeho pracovitosť, sebestačnosť, vytrvalosť, pohostinnosť a pomoc blížnemu. Obyvatelia obce dokázali spojiť nielen sily, ale aj svoje osobné finančné prostriedky, prostriedky podnikateľov, spolkov a organizácií pri tvorbe veľkých materiálnych a kultúrno-spoločenských hodnôt v obci. Príkladom môže byť unikátny zimný štadión, ktorý obci môže závidieť hociktoré slovenské mesto.

Veľmi príkladnou je snaha o čo najväčšiu zamestnanosť žien – už v polovici 60. rokov riešili problém zamestnanosti žien, a tak tu bola postavená fabrika Tesla. Tradícia elektrotechnického priemyslu v obci zotrvala dodnes a tri spoločnosti AVEX, CRT, EASTERN zamestnávajú v súčasnosti dohromady viac než 1 200 ľudí – nielen z dediny, ale aj širokého okolia, pričom prevažujú ženy.

Bohatstvom obce sú jej lesy, ktoré zaberajú takmer 65 % rozlohy územia obce. Hospodárenie v lesoch je veľmi šetrné, lesná krajina zostáva aj po ťažbe zachovaná. V spolupráci s obcou boli v lesoch vybudované vodozádržné opatrenia s cieľom prevencie pred povodňami v celkovom objeme 30 978 m³ zadržanej vody. Navrhované opatrenia znižujú povodňové riziká a zmierňujú dosahy extrémnych dažďov, čím sa znižujú lokálne záplavy v obci, pričom navrhované opatrenia

neutíchajúcou energiou a spontánnosťou, aká sa bežne vo vyspelej Európe nevidí. Medzinárodná porota vysoko ocenila, že napriek ťažkej východiskovej situácii (odľahlá poloha, nepriaznivé klimatické podmienky, nevýhodná sídelná štruktúra) dokáže optimálne využívať svoje prírodné danosti a aktívne zapájať miestne obyvateľstvo do života obce, udržiavať ľudové tradície, využívať obnoviteľné zdroje energie a podporovať miestnu ekonomiku (s ohľadom na zamestnanosť žien), ako aj sociálnu oblasť.

Oravská Lesná

Miestne podniky elektrotechnického priemyslu zamestnávajú prevažne ženy

Oravská Lesná

Lesné studničky dostali nové, veľmi vkusné ošatenie

Oravská Lesná

S dedinou je nerozlúčne spätý aj folklór – obdivuhodná je práca s deťmi a mladými ľuďmi

Záverom

Tak, milý čitateľ, máš pocit, že naše postsocialistické dedinky zaostávajú za tými západoeurópskymi? Ale áno, v niečom ešte zaostávame – hlavne čo sa týka vzhľadu obcí a finančných možností... Netreba však zabúdať, že rozvoj vidieka u nás sa deje za podstatne zložitejších podmienok – vyplývajúcich z historického vývoja, ekonomických podmienok, finančných možností – o to viac je každý malý úspech oveľa cennejší. Aktívnych a životaschopných dedínok, podobných tým vyššie opísaným, je v našich krajinách stále viac a viac. A u nás ešte stále existujú hodnoty, ktoré na západe už veľmi nevidíme – vzájomnú súdržnosť a spolupatričnosť, pomoc, skromnosť, spätosť s prírodou či hoci len takú obyčajnú radosť zo života... a to je náš odkaz Európe.

Ing. Ivona Cimermanová

Slovenská agentúra životného prostredia

členka medzinárodnej poroty súťaže o Európsku cenu obnovy dediny